

Вера Зарић Митровић
Татјана Јовановић Негоицић
Народна библиотека „Илија М. Петровић“ Пожаревац
Мирјана Степановић
Историјски архив Пожаревац
Република Србија

UDK: 930.25:093/099(497.11)
016:093/099(497.11)

ФОНД СТАРЕ И РЕТКЕ КЊИГЕ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ПОЖАРЕВАЦ

Сажетак: Рад се бави Фондом старе и ретке књиге Историјског архива у Пожаревцу. Закон о старој и реткој библиотечној грађи, прописује критеријуме на основу којих се одређена библиотечка грађа може сврстати у стару и ретку. Обавеза библиотека задужених од стране Министра културе јесте да се баве истраживачким радом на терену, односно прикупљањем, проучавањем, евидентирањем и каталогизацијом ове грађе. Циљ је да се она на тај начин представи широј јавности, посебно у контексту заштите културних добара Републике Србије.

Кључне речи: стара књига, ретка књига, каталогизација, Историјски архив Пожаревац, Закон о старој и реткој библиотечној грађи, заштита културних добара

Законом о старој и реткој библиотечној грађи („Службени гласник РС“ бр. 52/11), она се сматра културним наслеђем од изузетног значаја за Републику Србију. Захтева посебну заштиту, без обзира на то у чијој је својини односно код кога се налази и да ли је регистрована и евидентирана (јавне библиотеке, музеји, архиви, институти, Српска академија наука и уметности, Српска православна црква, верске заједнице и друге организације, физичка лица). Стару и ретку библиотечку грађу чине:

1) старе српске књиге:

- (1) рукописне књиге на српскословенском и српском језику српскословенског језичког периода закључно са 18. веком, као и рукописне књиге настале до 1867. године на српскословенском, рускословенском (у српској употреби), славеносрпском и српском народном језику,
- (2) штампане књиге, периодичне и друге публикације објављене на српскословенском, рускословенском (у српској употреби), славеносрпском и српском језику, закључно са 1867. годином,

- (3) рукописне и штампане књиге на страним језицима чији је аутор припадник српског народа, закључно са 1867. годином,
 - (4) издања дубровачке књижевности, која припадају и српској и хрватској култури, закључно са 1867. годином;
- 2) старе стране књиге: рукописне и штампане књиге објављене до године која се узима као критеријум по прописима државе из које потичу;
- 3) ретке књиге: публикације које имају неко од следећих обележја:

- (1) рукописне књиге настале после 1867. године,
- (2) примерци публикације који због посебне опреме или садржине излазе из профила укупног тиража,
- (3) библиофилска издања значајних аутора и библиофилска издања која имају посебну научну, историјску, културну или уметничку вредност,
- (4) ретка издања из ратних периода 1912-1913, 1914-1918, 1941-1945. године,
- (5) издања с тиражом мањим од 100 примерака која имају посебну научну, историјску, културну или уметничку вредност,
- (6) цензурисана, проскрибована издања која су сачувана у малом броју примерака, а сама по себи имају велики културни значај,
- (7) емигрантска издања објављена ван територије Републике Србије, сачувана у малом броју примерака;

4) посебне збирке:

- (1) збирке књижевних и других рукописа и архивалија, мапа и карата, фотографија, гравира, музикалија, плаката, електронских публикација (укључујући и интернет баштину), библиотечки каталози и посебне библиотеке значајних личности, односно библиотеке целине од историјског, уметничког, научног или техничког значаја, које су у складу са овим законом утврђене као културно добро,

(2) музејски примерак сваке штампане или електронске публикације који Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске добијају путем обавезног примерка и трајно чувају по закону којим се уређује обавезни примерак.

Стара и ретка библиотечка грађа као културно добро, уколико има својства од посебног историјског, уметничког, научног или техничког значаја, категорише се као:

- 1) културно добро од изузетног значаја;
- 2) културно добро од великог значаја;
- 3) културно добро.

За културно добро од изузетног значаја проглашава се стара и ретка библиотечка грађа, и то:

- 1) сви примерци рукописне књиге и друге рукописне грађе, њихови делови и фрагменти, писани на старословенском језику или на некој од његових језичких редакција, као и на српском народном језику до краја 1800. године;
- 2) сви примерци публикација, њихови делови и фрагменти штампани на српскословенском, рускословенском (у српској употреби), славеносрпском и српском народном језику до краја 1800. године и књиге на страним језицима штампане до краја 1700. године;
- 3) сви примерци књига, периодичних публикација и остале старе и ретке библиотечке грађе ако имају једну од следећих карактеристика:
 - сведоче о изузетно значајним културним или историјским догађајима и личностима,
 - имају изузетну уметничку или естетску вредност,
 - представљају јединствене или изузетно ретке или посебно репрезентативне примерке свог времена,
 - представљају први примерак своје врсте,
 - јединствени су по својој очуваности или целовитости.

За културно добро од великог значаја проглашава се стара и ретка библиотечка грађа, и то:

- 1) сви примерци рукописне књиге и друге рукописне грађе, њихови делови и фрагменти, писани на српскословенском, рускословенском (у српској употреби), славеносрпском и на српском народном језику од 1801. до краја 1867. године;
- 2) сви примерци српских штампаних публикација, њихови делови и фрагменти, објављени од 1801. до 1867. године;

- 3) сви примерци рукописне књиге и друге рукописне грађе, њихови делови и фрагменти, писани на страним језицима до краја 1867. године, који имају посебан значај за српску или светску културу, уметност или историју;
- 4) сви примерци штампане књиге на страним језицима који су настали до године која се узима као критеријум за изузетна културна добра по прописима земља из којих потичу;
- 5) друга ретка библиотечка грађа која сведочи о значајним културним и историјским догађајима и личностима и има велики значај или представља посебно карактеристичан пример за одређено подручје или раздобље, односно има велики значај за научни и технички развој;
- 6) музејски примерак, односно обавезни примерак који се трајно чува у изворном облику у Народној библиотеци Србије и у Библиотеци Матице српске.

Културно добро је стара и ретка библиотечка грађа која није категорисана као културно добро од изузетног и великог значаја.

Стару и ретку библиотечку грађу за културно добро од изузетног значаја проглашава Народна скупштина.

На основу Закона о старој и реткој библиотечној грађи донета су следећи правилници: Правилник о ближим условима и начину коришћења старе и ретке библиотечке грађе („Службени гласник РС ” бр.22/13) , Правилник о мерама техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе („Службени гласник РС ” бр.22/13) , Правилник о садржини и начину вођења регистра категорисане старе и ретке библиотечке грађе („Службени гласник РС“ бр 22/13).

Решењем о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе („Службени гласник РС“ бр. 14/13), донетим од стране Министра за културу, на основу члана 5. става 2. Закона о старој и реткој библиотечној грађи („Службени гласник РС“, број 52/11), Народна библиотека „Илија М. Петровић“ Пожаревац одређена је да обавља послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе за све сопственике старе и ретке библиотечке грађе на територији града Пожареваца и општина Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће и Петровац на Млави.

Радећи на заштити националног и културног наслеђа и презентовању старе и ретке књиге научној и широј јавности, Народна библиотека „Илија М. Петровић“ у Пожаревцу у оквиру едиције Браничево издала је четири публикације:

1. Живковић, Татјана, Ћирковић, Бојана, Каталог старе и ретке књиге у Народној библиотеци „Илија М. Петровић“: 1774-1867. године, Пожаревац, 1996. год.
2. Живковић, Татјана, Каталог књига 1868-1918. године“, Пожаревац, 1998. год.
3. Живковић, Татјана, Каталог старе и ретке књиге у Народној библиотеци „Илија М. Петровић“: 1774-1867, друго и допуњено издање Каталога, 2013. год.
4. Зарић Митровић Вера, Живковић, Татјана „Стара и ретка књига у пожаревачком крају – грађа за библиографију“, Пожаревац 2015. год.

„Стара и ретка књига у пожаревачком крају – грађа за библиографију“, ауторки дипломиране библиотекарке саветнице Татјане Живковић и више дипломиране библиотекарке Вере Зарић Митровић, је резултат Пројекта Стара и ретка књига у пожаревачком крају – грађа за библиографију, одобреног од стране Министарства за културу и информисање Републике Србије. Објављивањем ове стручне публикације обезбеђена је доступност драгоценог дела књижног фонда библиотека градских установа културе, црквених и манастирских, као и појединих приватних библиотека широј читалачкој публици. Библиографска обрада и истраживања ове врсте грађе, која припада наведеним фондовима, први је покушај бележења монографских публикација у временском раздобљу од најстаријих сачуваних издања до 1867. године и битна је као извор за даља истраживања библиотекарица, библиографима, научним радницима, студентима и осталим стручњацима друштвених и хуманистичких наука.

Каталог старих и ретких књига Историјског архива у Пожаревцу извод је из ове публикације. Библиографска грађа сређена је хронолошки, а у оквиру сваке године распоређена је по алфабетском распореду. Пописана је 21 библиографска јединица, чији је опис урађен методом de visu по међународним стандардима за опис монографских публикација и старе и ретке књиге ISBD(M) и ISBD(A). Код библиографског описа сваке публикације поштован је језик, писмо и правопис публикације. Одредницу чини презиме и име аутора или наслов публикације у фонетском облику. У подручју општих напомена наведени су подаци о

ауторима предговора или поговора, преводиоцима и др. Напомене садрже и податке који су карактеристични за примерак књиге, као што су посвете, рукописни записи или потписи, печати и сл. На крају сваке напомене наведен је податак о власништву.

Каталог је обogaћен илустрацијама из описаних публикација и представља значајну допуну националне библиографије као и електронског регистра старе и ретке књиге од изузетног и великог значаја.

БИБЛИОГРАФИЈА

1752.

1. SANCTI SALVIANI / OPERA OMNIA. Quae extant; in duos tomulos distributa, Cum Commonitorio Vincentii Lirinensis. Tomulus secundus Complectens Libros IV, advertius Avaritiam; Epistolas ejusdem; Commonitorium Vincentii Lirinensis / S. Salviani, Massiliensis presbyteri. – Tyrnaviae : Typis Academicis Societatis Jesu, 1752. – 249 str. ; 17 cm

Корице су картонске пресвучене кожом. – Екслибрис: Из књига Михаила Ј. Миладиновића.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5563

1767.

2. IL MATTINO IL MEZZO GIORNO E LA SERA POEMETTI NUOVAMENTE : illustrati con note storiche. – in Venezia: per Antonio Graziosi, 1767. – 211 str.; 19 cm

Повез броширан.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5564

1777.

3. МЕСЕЦОСЛОВ

МѢСЯЦНОСЛОВЪ. МѢСЯЦЪ СЕПТЕМВАРЪ. – [б.м. : б. и.], [1777]. – 585 стр.; 14 cm

Повез кожни. – Примерак је оштећен.

[Текст црквеном ћирилицом]

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5565

1817.

4. ЛЕПРЕНС ДЕ БОМОН, Жана-Мари

Госпожи Марји ле Пренсь де Бомонтъ ПОУЧЕНІЯНИЙ МАЯЗНАХЪ За ДѢЦУ къ просвѣщенію разума и исправленію сердца на ползѣ Славенносервскє юности устроєннхъ Явдромъ Мразовичемъ Св. 1-4. – 22 изд. – Из Бѣднихъ: печатомъ Императорскаго Университета Пешт., 1817.; 20 цм

[Св. 1]. – 263 стр.

Вторая часть. – 256 стр.

Третья часть. – 231 стр.

Четвертая часть. – 108 стр.

[Насловна страна и текст црквеном ћирилицом]. – Према наведеним изворима преводилац је Аврам Мразовић.

Новаковић 517; Кириловић 429; КНБС 1330; Панковић 579.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5566

1826.

5. ХУФЕЛАНД, Христоф Вилхелм

Христ[офа] Вилх[елма] Хуфеланда МАКРОВИОТИКА или Наук а о продужеиу живота човеческог / преведена и с додатцима умложена от Иоанна Стейна. – У Бечу : у Типографіи конгрегације Мехитариста, 1826. – Част 1-2; 20 стр

Прва част. – XXXIV, [2], 268, [10] стр. + [1] прил.

[Са списком пренумераната у 1. части]

Новаковић 670; Кириловић 577; КНБС 2876.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5567

1841.

6. МАРИНКОВИЋ, Константин

ТОЛКОВАНИЕ СВЯЩЕННЫХ СЛОВАМИ КАЖДАГО ВОСКРЕСНАГО (НЕДЕЛЬНАГО) И ПРАЗНИЧНАГО ДНЯ съ приложенными Поучениями, предавано, и говорено цѣлой учащейся юности нашего благочестія въ Гимназіумѣ Главнаго-Сербскаго обществѣ Новоградскаго, ово въ училищци, ово въ Владѣдралной Церкви, за первое школьное теченіе / Константинополѣ Маринковичемъ. – У Новомъ Садѣ: печатано Писмены Павла Јанковича, ц. к. Пріб. Книгопечатателя, 1839-1841. - Част; 1-2; 21 стр

Вторая часть. – 1841. - [2], 443, [23] стр.

[Са списком пренумераната].

Кириловић 979; КНБС 1418.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5568

7. НИКОЛИЋ, Атанасије

СЛАВИЕНТАРНА ГЕОМЕТРИЈА: устроена за употребу ене сншателя филозофіе у лицеуму Вняжества Сербіе/оде Ягганага Николка. – у Београду: при Типографіи Внужества Сербіе, 1841. - [12], 215 стр. + [5] прил.

Новаковић 1067; Кириловић 982; КНБС 1732; Панковић 1045.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5569

1843.

8. СВЕШТЕНО ЈЕВАНЂЕЉЕ

СВѢЩЕННОЕ ЕВАНГЕЛІЕ. – Москва: Синодальной Типографіи, 1843. – 206 стр. ; 29 стр

Корице су дрвене пресвучене плишем, оковане бакром са представама Христа Спаситеља и јеванђелиста са алегоріјама.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5570

1844.

9. ЗАКОНИК ГРАЂАНСКИ

ЗАКОНИКА ГРАЂАНСКІЙ за Внужество Сербко: обнародованъ на Благовѣсти 25. марта 1844. године. – У Београду : у Книгопечатни Вняжества Сербскогъ, [1844]. - [2], 159, [3] стр.; 27 стр

Новаковић 1283; Кириловић 1074; КНБС 765; Панковић 1162.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5571

10. МЕСЕЦОСЛОВ

МѢСЯЦЕСЛОВЪ за годину одъ рождества Христова 1845: коя е проста, има свѣчъ 365 дана. – У Београду: при Правителственой Книгопечатни, [1844]. – IV, [17], 20-57, [7] стр.; 20 стр

Новаковић 1356; КНБС 1455.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5572

1845.

11. ЗБОРНИК ЗАКОНА И УРЕДАБА

СБОРНИКЪ ЗАКОНА И УРЕДБА и уредбены указа, издааны у Вняжеству Сербн. 2, (одъ априла 1840. до конца декабря 1844. године). – У Београду: печатано у Книгопечатни Вняжества Сербскогъ, 1845. – 360 стр. ; 27 стр

Новаковић 1345; Кириловић 956 и 1153.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5573

1847.

12. ЗБОРНИК ЗАКОНА И УРЕДАБА

СБОРНИКЪ ЗАКОНА И УРЕДБА и уредбены указа, издааны у Вняжеству Сербн. 3, (одъ 1. унѣра до конца декабря 1846. године). – У Београду: печатано у Книгопечатни Вняжества Сербскогъ, 1847. – [4], 215 стр. ; 26 стр

Новаковић 1461; Кириловић 956 и 1234.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5573

13. СРБИЈА. Закони

Александерз Караџорђевићз, княззз србскии, согласиємз Советта определани смо и определєємо УРЕДБИ О СНАФНДИА.

– У Београду : [Советта], 1847. – 39 стр.; 35 см
КНБС 2757.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5574

1848.**14. ЧАСОВИ БЛАГОГОВЈЕНИЈА**

ЧАСОВИ БЛАГОГОВЊЕНІЯ / Пребео сз немачкогз на србскии єзыкз... Гавриаз Поповићз. – У Београду: Трошком Дружества србске словесности, 1848 (У Београду: У Правителственой Печатни, 1848. – 141 стр. [т]. 150]; 21 см

Новаковић 1558; Кириловић 1359; КНБС 2903.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5575

1850.**15. МАТИЋ, Димитрије**

ОБЈАСНЊЊ ГРЪБАНСКОГЪ ЗАКОНИКА ЗА КНЯЖЕСТВО СРБСКО / израдио Димитрије Матићз. – У Београду : У Вняжества Србскога Кньгопечатни, 1850-1851. - Часть 1-3 ; 19 см

I часть . - 1850. - XX, 272, [4] стр.

Друга часть: прво оддѣленіе. - 1851. - стр. 273-703, [1], XVII-XXIII

Друга часть: друго оддѣленіе. - 1851. - стр. XXII, [2], 703-1064.

Трећа часть: - 1851. - стр. XIII, 1065-1291.

Новаковић 1740; Кириловић 1528, 1527; КНБС 1437.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5576

1854.**16. ПРАВИЛА ГАРНИЗОНСКЕ СЛУЖБЕ**

ПРАВИЛА ГАРНИЗОНСКЕ СЛУЖБЕ. – У Београду : У државной Печатни, 1854. - [4], 90, [8] стр., [5] савијених листова ; 13 см

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5577

1856.**17. ЗБОРНИК ЗАКОНА И УРЕДАБА**

ЗБОРНИКЪ ЗАКОНА И УРЕДБА и уредбенны указа, изданы у Вняжеству Србин. 8. (одъ почетка 1854. до конца 1855.

године). – У Београду : У Правителственой кньгопечатни, 1856. – 130 стр. ; 27 см

Новаковић 1864; Кириловић 1644.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5578

1861.**18. МИЛОВУК, Милан**

НАЧЕЛА НАУКЕ О ТРГОВИНИ / написао М[илан] Миловукиз. – У Београду: У Правителственой типографи, 1861. - [5], 98 стр.; 19 см

Новаковић 2368; КНБС 1510.

Власништво: Историјски архив Пожаревац / 5579

1864.**19. ВИДАКОВИЋ, Милован**

ЛЮБЕЗНА СЦЕНА У ВЕСЕЛОМЪ ДВОРУ ИВЕ ЗАГОРНИЦЕ / романтично сочиненіе Милована Видаковића. – У Београду: на светъ издано трошкомъ господина Димитрија Сервинца: а по други пучъ препечатао Времяз Обрад. Караџића: Штампария Николе Стефановића, 1864. - 214 стр. ; 20 см

Новаковић 2615; КНБС 320; Панковић (Додатак) 3. – С-29.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5580

20. ЈУСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

ЈУСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ / Пребео н сз нужднимз обьяснѣанимз приметѣмаа пропратію Миѡило М. Радовановићз. – У Београду : У државной штампари, 1864. - [2], 293 стр.; 20 см

Новаковић 2708; Кириловић 2378; КНБС 1043.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5581

Без године издања**21. ПСАЛТИР**

ПСАЛТИРЪ. - [Б. м. : б. и., б. г.]. – 331 стр. ; 17 см

Корице картошке пресвучене кожом. – На унутрашњој страни предњег коричног листа запис: *Овај Псалтир мога деде Јеремије дајем Град. Народ. Архиву. Прота-стофор Добр.М. Лучић, 1. IV/1954, чл. Цркв. Суда Пожаревац у пензији.* – На првом празном листу запис: *Сија књига Псалтир Еремије Осодошевића из села Својдруга код Ужица...наставника ужичког пописано Јеремија Осодошевић месеца јануара 1836. године ...*

SUMMARY

This paper deals with the Fund of Old and Rare Books of the Historical Archives in Pozarevac. The Law on Old and Rare Library Holdings lays down the criteria based on which particular library materials can be classified as old and rare. Obligation of the libraries put in charge by the Minister of Culture is to conduct research field work, that is to say, to collect, study, record, and catalogue these materials. The aim is to present them to the general public, especially in the context of the protection of cultural property of the Republic of Serbia.

Key words: old books, rare books, cataloguing, Historical Archives of Pozarevac, the Law on Old and Rare Library Holdings, the protection of cultural property

На другом празном листу запис: Добривоје М. Лучић, богослов II године, 1899. Свршио Београдску богословију 29. II 1902. Године, Јеремијин унук по ћерки Полексији.

Власништво: Историјски архив Пожаревац. / 5582

ЛИТЕРАТУРА

1. Каталог књига на језицима југословенских народа 1519-1867, Београд, 1973.
2. Кириловић, Димитрије, Каталог Библиотеке Матице Српске, Књ. 1-2, Нови Сад, 1950-1955.
3. Максимовић, Војислав, Основе теорије библиографије, Београд, 1987.
4. Михаиловић, Георгије, Српска библиографија 18. века, Београд, 1964.
5. Новаковић, Стојан, Српска библиографија за новију књижевност 1741-1867, Београд, 1869.
6. Обрадовић, Раде М., Цркве и манастири Хомоља, Млаве и Стига, Петровац, 2003.
7. Панковић, Душан, Српске библиографије 1766-1850, Београд, 1982.
8. Соларић, Павле: Поминик књижески, приредио Лазар Чурчић, фототипско изд. Из 1810. Инђија, 2003.
9. Зарић Митровић, Вера, Живковић, Татјана, Стара и ретка књига у пожаревачком карају, Пожаревац, 2015.